

SPOŠTLJIVOST V DELIBERACIJI: KONCEPTUALNI PREMISLEKI, ALTERNATIVNA OPERACIONALIZACIJA IN EMPIRIČNA VALIDACIJA**

Povzetek. Spoštljivost komuniciranja je eden ključnih kriterijev kvalitetne deliberacije, hkrati pa tudi najbolj nejasen in problematično merjen pojem na področju raziskovanja deliberacije. Osrednji namen članka je predstaviti konceptualno-teoretične izzive pri poskusu natančnejše opredelitve pojma spoštljivosti, ki nato služijo kot prizma za evalvacijo veljavnosti obstoječih načinov merjenja spoštljivosti v deliberaciji. Na podlagi razprave o spoštljivosti kot dejavniku, ki vpliva na ostale komponente deliberacije, je osnovana hipoteza, ki služi preverjanju kriterijske veljavnosti. V empiričnem delu je na osnovi razprav o Družinskem zakoniku z uporabo logistične regresije ugotovljena šibka kriterijska veljavnost alternativnega merskega inštrumenta, ki pa odpira možnosti za nadaljnjo optimizacijo.

Ključni pojmi: spoštljivost, spoštovanje, deliberacija, komuniciranje, merjenje, veljavnost, Družinski zakonik

Uvod

Spoštljivost¹ v komuniciranju igra eno izmed glavnih vlog v deliberaciji, saj le-ta zahteva, da se morajo udeleženci v razpravi, poleg tega da utemeljujejo svoja mnenja in zahteve ter reflektirajo lastne interese in potrebe, tudi poslušati in se med seboj spoštovati (Steenbergen et al., 2003). Če sta dostop do razprave in udeležba v njej eden temeljnih pogojev deliberacije, pa to še ne zagotavlja medsebojnega poslušanja in upoštevanja udeležencev. Ravno to je funkcija spoštljivosti, ki omogoča kvalitetno deliberacijo (Steiner, 2012). Spoštljivost je v večini razprav o deliberaciji razumljena kot intersubjektivni pojav, pri čemer je za kvalitetno razpravo in učinkovito doseganje konsenzualnih in konstruktivnih rešitev pomembno, da govorec

* Dr. Gregor Petrič, izredni profesor na Fakulteti za družbene vede; asist. Sara Atanasova, mlada raziskovalka na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

¹ V prispevku v glavnem uporabljamo označevalec spoštljivost, in ne spoštovanje. Spoštljivost je glede na Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 2014) kazanje spoštovanja, kar je v naši obravnavi najbolj ustrezná raba, saj se nanaša na izkazovanje spoštovanja do druge osebe ali družbene skupine.

spoštuje poslušalca in obratno (Mansbridge et al., 2010). Poleg tega spoštljivost omogoča konstruktivno interakcijo med ljudmi, ki se med seboj ne strinjajo (Guttman in Thompson, 1996), in ustvarja okoliščine, v katerih so udeleženci pripravljeni predstaviti in zagovarjati argumente (Gastil, 1993). To se zdi še posebej pomembno v kontekstu razprav o Družinskem zakoniku,² v okviru katerih si udeleženci izmenjujejo stališča z močno nabito moralno in vrednotno podstatjo.

Pojem spoštljivost ima več razsežnosti. Raziskovalci uporabljajo različne pojme za opis različnih vidikov spoštljivosti, pri čemer nekateri govorijo o vzajemni spoštljivosti (Steiner, 2012), spoštljivem poslušanju (Dahlberg, 2001; Gastil in Black, 2008), drugi pa o neignoriranju drugega (Steiner et al., 2005) in upoštevanju (Gastil, 1993). S tega vidika sta bila pojem spoštljivosti in njegova vloga v deliberaciji deležna dobršne mere kritike, v veliki meri tudi na račun normative narave pojma, ki naj ne bi imel ustrezne empirične podlage. Raziskave namreč ugotavljajo, da je v razpravah v političnih institucijah predstavniške demokracije zelo malo spoštovanja: v študiji o razpravah v Evropskem parlamentu je bilo tako identificiranih 14% izjav kot implicitno spoštljivih (Steiner et al., 2004), v razpravah v belgijskem parlamentu je 10% izjav izražalo spoštovanje (Talpin, 2012). Za razliko od prve je študija Tamvakijeve in Lorda (2010), ki je prav tako analizirala razprave v Evropskem parlamentu, pokazala, da je 55% izjav vsebovalo spoštljivost. Kljub večinoma nizkim ravnem (identificirane) spoštljivosti v političnih razpravah v institucionalnih kontekstih obstajajo filozofska izhodišča (Kant, 1797 v Dillon, 2007), ki opozarjajo na nujnost spoštljivosti za obstoj kvalitetnega komuniciranja v javnih prostorih in tudi v drugih kontekstih (npr. Langdon, 2007). Tovrstni pozivi so še posebej pomembni v kontekstu pozno- oziroma postmoderne družbe. Z naraščajočo prisotnostjo družbenega delovanja, usmerjenega izključno k lastnemu interesu (npr. Bauman, 2013; Lasch, 1991), se spodjedajo možnosti za razprave, ki ne bi vsebovale le zaporedja egocentričnih monologov konverzacijskih narcisov (Gastil, 1993), ampak bi bile bogata prizorišča izmenjav in soočanja različnih, tudi nasprotujočih si mnenj, ki stremijo k iskanju skupnega imenovalca in rešitev za kolektivno dobro. Spoštljivost nekateri (npr. Sennet, 2003) razumejo celo kot temeljno pravico vsakega posameznika, ki izhaja iz njegove avtonomije. Na osnovi razprav Habermasa (1984; 1990), ki ga številni štejejo kot idejnega očeta pojma deliberacije, lahko tudi sklepamo, da je spoštovanje pomembno za temeljne procese družbene integracije, saj je "zdravo" komuniciranje lahko edino tisto, v katerem govorci drug drugega poslušajo in upoštevajo, četudi imajo različna stališča.

² Več o empiričnem in raziskovalnem kontekstu tega prispevka je predstavljeno v uvodniku te tematske številke (Kuhar, 2015) in članku avtorjev Kuharjeve in Petroviča (2015).

V skladu s predstavljenimi izhodišči ni presenetljivo, da so termin spoštljivost in termini, ki so z njim povezani (spoštovanje, spoštovan/-a, spoštovati ipd.), močno prisotni – pogosto tudi kot prazni označevalci – v javnem diskurzu, vsakdanjem pogovoru, religijskih besedilih (Langdon, 2007). Pojem se prav tako ne pojavlja le kot predmet znanstvene obravnave v okviru deliberacije, temveč tudi v kontekstu izobraževanja, upravljanja in zdravstvene nege (Langdon, 2007; Mackenzie in Wallace, 2011). Ne glede na to pa Langdon (2007) ugotavlja, da je spoštljivost le redko osrednji fokus znanstvene obravnave, še redkeje pa je podvržena konceptualnemu premisleku in poskusom operacionalizacije.

Tak razkorak lahko opazimo tudi na področju študij deliberacije. Kljub temu da se spoštljivosti pripisuje pomembno vlogo, so poizkusi, da bi izčrpeje tematizirali ta pojem, le redki. Še več, opazimo lahko, da je pojem spoštljivosti poln nejasnosti, različnih opredelitev, neprepričljivih načinov merjenja, mešanja s sorodnimi, a različnimi pojmi (npr. olika, vljudnost, čast ipd.). Za nekatere je celo enigmatičen (Simon, 2007). To posledično povzroča številne težave v empiričnem raziskovanju prisotnosti tega pojava v političnih razpravah, kot je npr. razprava o Družinskem zakoniku. Na podlagi predstavljenih pomanjkljivosti je namen pričujočega prispevka podrobneje nasloviti konceptualno-teoretične in merske izzive pojma spoštljivosti v deliberaciji. V skladu s tem v prvem delu članka najprej predstavimo konceptualne razmisleke glede spoštljivosti, na osnovi katerih predstavimo predlog izboljšave Steinerjevega (2012) merskega inštrumenta kvalitete diskurza v komponenti, ki se nanaša na spoštljivost. V drugem delu prispevka predstavimo validacijo predlaganega merskega inštrumenta na primeru analize razprav o Družinskem zakoniku. V razpravi in zaključku podamo razmisleke za nadaljnjo teoretično in empirično obravnavo pojma spoštljivosti v deliberaciji.

Konceptualno-teoretični izzivi pojmovanja spoštljivosti

Ključne konceptualne in teoretične izzive pojma spoštljivosti je mogoče implicitno razbrati iz načinov in pristopov njegovega empiričnega merjenja. Pogled na nekatere bolj citirane načine merjenja spoštljivosti v deliberaciji sprva nakazuje, da gre za merjenje relativno preprostega pojava. Jensen (2003) na primer uporabi eno samo trditev v ocenjevanju spoštljivosti izjav, pri čemer merska lestvica sega od vrednosti (1), ki predstavlja sovražnost v izjavi, do vrednosti (5), ki odraža spoštljivost v izjavi. Bächtiger in drugi (2009) v nekoliko bolj razčlenjenem merskem inštrumentu ocenjujejo spoštljivost kot vrsto odnosa do osebe ali trditve, ki ga na operacionalni ravni ocenjujejo z vrednostmi: (0) – zaničevalna obravnava, (1) – nevtralna obravnava, (2) – pozitivna obravnava, in (3) – strinjanje z osebo/trditvijo.

V originalnem in nadgrajenem indeksu diskurzivne kvalitete (Steiner et al., 2004; Steiner, 2012) je sicer prisoten precej bolj razčlenjen način merjenja, a podobno lahko zasledimo določene poenostavitve na ravni enačenja nespoštljivosti z žaljivim izražanjem in spoštljivosti s strinjanjem z drugimi udeleženci razprave. Vsi tovrstni načini merjenja odpirajo številna kritična vprašanja, med drugim: Ali spoštovanje nujno pomeni tudi, da se z nekom strinjamo? Ali je sovražnost na nasprotnem koncu istega kontinuuma kot spoštljivost? Ali spoštljivost pomeni predvsem oliko in vljuden govor? Če se z nekom prepiramo – ali to nujno pomeni izkazovanje nespoštljivosti? Vsa ta vprašanja zahtevajo konceptualen premislek o tem, kako opredeliti pojem spoštljivosti v deliberaciji in kaj ta v svojem bistvu predstavlja. Takšen premislek je namreč prvi pogoj za evalvacijo obstoječih načinov merjenja tega pojava in za stremljenje k njegovemu (bolj) veljavnemu načinu merjenja (Ferligoj et al., 1995).

Dosedanja literatura o deliberaciji ponuja dokaj površne in nejasne opredelitve pojma spoštljivosti. Morda to izhaja tudi iz dejstva, da Habermas, ki velja za ključnega misleca v oblikovanju sodobnega razumevanja deliberacije (Dryzek, 2000), eksplicitno ni naslavljal vprašanja spoštljivosti, medtem ko so avtorji, ki črpajo iz njegove diskurzivne etike (Habermas, 1984; 1990), začeli uporabljati tudi ta pojem (npr. Dahlberg, 2001; Steiner et al., 2004; Bächtiger et al., 2009). Dahlberg (2001) tako izpostavi trajajoče, spoštljivo poslušanje kot pomembno komponento deliberacije, ki se nanaša na poskus razumevanja drugega, izražanje prošelj po pojasnitvi izjav in priznavanje pravice vsakemu, da je lahko slišan. Na drugi strani se odsotnost spoštljivega poslušanja kaže skozi žaljenje in dominiranje v diskusiji. Steiner (2012), avtor indeksa kakovosti diskurza, eksplicitno ne opredeli spoštljivosti, ampak govori o uporabi spoštljivega govora in pomembnosti ločevanja le-tega glede na objekte, na katere se ta nanaša (druge udeležence, njihove argumente, družbene skupine). Pri tem celo sam prizna, da pojem spoštljivosti ni jasno opredeljen, čeprav ima pomembno vlogo v deliberaciji (Steiner, 2012). Ameriška tradicija raziskovanja deliberacije (Black et al., 2011; Gastil in Black, 2008) razume spoštljivost predvsem kot spoštljivo upoštevanje informacij, ki jih podajajo drugi, in upoštevanje različnih gledišč na neko problematiko. Zdi se, da je pomemben del spoštljivosti prepoznavanje (ang. *recognition*) različnih pristopov h govorjenju in k razumevanju, pri čemer opozarjajo, da to nikakor ne pomeni strinjanja z neko pozicijo (Black et al., 2011).

Pogosto povezovanje pojma spoštovanja z drugimi pojmi ali celo njihova izmenična raba sproža potrebo po distinktivni opredelitvi tega pojma, saj je pozive k njegovi neuporabi (Simon, 2007) lahko hitro upravičiti. Medtem ko klasična opredelitev deliberacije poudarja predvsem umirjen ton in vljudnost (Steiner, 2012), pa številni avtorji poudarjajo, da mora deliberacija

vkjučevati prevpraševanje, nasprotovanje in ugovarjanje, saj se na ta način razkrivajo novi pogledi na probleme in nove argumentacije (Bächtiger et al., 2009; Manin, 2005). Spoštovanje se sicer lahko navzven kaže tudi kot vljudnost in prijaznost, vendar pa je mešanje teh pojmov lahko ovira v demokratičnem potencialu razprav (Papacharissi, 2004). Vljudnost, prijaznost, olika so povezani predvsem s komunikacijsko etiko, spoštovanje pa je precej bolj kompleksen pojem (Mackenzie in Wallace, 2011). Osebi, ki se spoštujeta, se lahko strinjata glede določenega vprašanja, lahko pa sta tudi na nasprotnih polih in sodelujeta v burni izmenjavi mnenj, v okviru katere se nenazadnje lahko pojavijo tudi kršitve vljudnosti. Spoštovanje nasprotnih mnenj je še posebej na primeru Družinskega zakonika izjemnega pomena, saj lahko odsotnost spoštovanja hitro pripelje do polarizacije stališč, ki so trdno ukleščena v različna vrednotna izhodišča. Ob tem se zastavlja vprašanje, ali je spoštljivost nujni in že zadostni pogoj za zblíževanje stališč, vendar pa v luči pomanjkanja ustreznih raziskav ta problematika presega okvir tega članka.

Za nadaljnjo kristalizacijo pojma spoštljivosti je smiselno razširiti pogled s polja deliberativnosti. Pri tem se zdijo relevantne filozofske razprave o tipih spoštljivosti, še posebej delitev na prepoznano spoštljivost (ang. *recognition respect*) in evalvacijsko spoštljivost (ang. *evaluative respect*) (Darwall, 1977; Dillon, 1997). V prvem primeru se spoštljivost nanaša na "obliko upoštevanja, v smislu načina usmerjanja pozornosti in zaznav, ki prepoznavajo neki objekt na ravni določene pomembnosti, vrednosti, avtoritete, statusa ali moči" (Dillon, 2007: 202). Gre torej za to, da temu, kar drugi govori, posvetimo vsaj minimalno pozornost, izjave jemljemo resno in upoštevamo, četudi so za nas problematične. Pozornost namreč zahteva trud na ravni procesiranja zaznanih informacij, njena odsotnost pa razpravo lahko spremeni v "glasno blebetanje v tekmi nestrpnih nasprotnikov, ki so gluhi do interesov drugega" (Barber, v Gastil, 1993: 32). Evalvacijska spoštljivost se po drugi strani nanaša predvsem na to, kako cenimo osebe, njihove izjave ali stvari glede na določene dosežke ali kriterije (Dillon, 1997). Zdi se, da je prepoznana spoštljivost tista, ki je ključnega pomena za deliberacijo, saj jo avtorji povezujejo z empatičnim komuniciranjem in sodelovanjem, medtem ko se evalvacijska spoštljivost povezuje predvsem z vljudnostjo, dobrohotnostjo in prijaznostjo (van Quaquebeke et al., 2009).

Spoštljivost v deliberaciji lahko torej razumemo kot inherentno intersubjektivni pojav, saj ni vezana ekskluzivno samo na objekt ali subjekt (Dillon, 2007), ampak je nekaj, kar nastaja in se spreminja v interakciji. Prav tako je spoštljivost neločljivo povezana s komuniciranjem in ne nastaja zunaj človeških interakcij (Simon, 2007). Spoštljivost ne izvira iz lastne želje, je pa subjekt tisti, ki presoja o tem, ali je nekaj ali nekdo vredno pozornosti. Nespoštljivost po drugi strani pomeni, da se nam česa ne zdi vredno poslušati, da to lahko prezremo ali neupoštevamo. Na tej točki lahko najdemo

preseka s Habermasovim (1984) razumevanjem komunikativnega delovanja, čeprav sam ni eksplicitno govoril o spoštljivosti. Ključna ideja komunikativnega delovanja je namreč v tem, da ko govorec izjavlja trditve, ki se nanašajo na objektivni ("sneži"), subjektivni ("zebe me") ali družbeni svet ("pogreti se morava"), poslušalec te trditve sprejme kot resnične, resnicoljubne in ustrezne ali pa jih problematizira. Za spoštljivost ni pomembno, ali poslušalec tem trditvam verjame ali ne oziroma jih jemlje za verodostojne ali ne. Za minimalno spoštljivost je pomembno predvsem to, da poslušalec zazna informacijo, jo "sprocesira" in je s tem ne prezre. Poslušalec lahko sicer obsodi govorca zavajanja (češ da ga ne zebe, saj je dobro oblečen), a ne glede na to je takšna interakcija še vedno (prepoznavno) spoštljiva, saj se govorca v razpravi odzivata drug na drugega.

Prepoznano spoštljivost lahko torej razumemo kot minimalno raven spoštljivosti deliberacije, medtem ko evalvacijska predstavlja intenzivnost ali količino te spoštljivosti. Npr. višje stopnje spoštljivosti ne moremo opisati le s tem, da udeleženec v razpravi prepozna to, kar drugi govori, ampak da govorca drug drugega sprejemata kot avtonomna posameznika z edinstvenimi željami, strahovi in kompetencami, hkrati pa tudi kot člana širše družbe (Gastil in Black, 2008). Ko Kant zapoveduje, da druge osebe ne smemo jemati izključno kot sredstva za doseg nekega cilja (v Dillon, 2007), je zelo normativen. Razprave jasno kažejo na to, da je prepoznana spoštljivost pomemben element tudi v vsakdanjih interakcijah, saj se prek njih ohranja samoumevnost struktur vsakdanjega življenja (Habermas, 1984). Prav tako se lahko prepoznano spoštljivost razume tudi kot "socialno mazilo", ki omogoča gladek prehod od kvalitete komuniciranja h kvalitetnim odnosom in posledično h kvaliteti življenja (van Quaquebeke et al, 2009). Zgornji premisleki nam bodo služili kot okvir za presojo veljavnosti merjenja spoštljivosti v obstoječem Steinerjevem (2012) indeksu kvalitete diskurza, hkrati pa tudi za dopolnitev tega merskega inštrumenta.

Kriterijska veljavnost merskega inštrumenta spoštljivosti

Za analizo kvalitete merjenja spoštljivosti je potreben še dodaten teoretski razmislek, ki nam bo omogočil preverjanje kriterijske veljavnosti. Ne glede na različna razumevanja spoštljivosti obstaja soglasje, da je spoštljivost v deliberaciji eden ključnih dejavnikov za uspeh deliberativnega procesa. V nadaljevanju bomo izpeljali hipotezo o vplivu spoštljivosti na ostale komponente deliberacije (konsenzualnost in kvaliteta argumentacije), da bi tako dobili vpogled v kriterijsko veljavnost Steinerjevega (2012) merskega inštrumenta spoštljivosti, ki bo v nadaljevanju podrobneje predstavljen. Eden od znakov veljavnega merskega inštrumenta je namreč tudi to, da na empirični ravni potrdimo povezave, ki jih lahko upravičeno pričakujemo

glede na dosedanje raziskave (Ferligoj et al., 1995). Kot smo že omenili, številni avtorji s področja deliberacije vzpostavljajo vzročno-posledični odnos med spoštljivostjo komuniciranja in (nekaterimi) ostalimi komponentami deliberacije. Steiner (2012) in Mansbridge in drugi (2010) trdijo, da je za uspešnost deliberacije ključno, da se udeleženci obravnavajo medsebojno spoštljivo in drug drugemu namenjajo pozornost. Spoštljivost namreč ne predstavlja samo moralne kvalitete posameznika, ampak oblikuje tudi naravo medosebnih odnosov in političnega organiziranja. Odsotnost spoštljivosti na drugi strani vodi v polarizacijo stališč in spodbudi razvoj sovražnosti (Dillon, 2007). Spoštljivost do avtonomnosti in kompetenc drugih posameznikov je relevantna za demokratično delovanje skupine (Gastil, 1993). Nenazadnje, spoštljivost ima pomembno vlogo tudi v zadovoljstvu z odnosi, kvaliteti komuniciranja in zmanjševanju stereotipizacije in diskriminacije (Langdon, 2007). Osnovni mehanizem spoštovanja je v tem, da če posamezniki izkazujejo minimalno spoštljivost (če se torej potrudijo in namenjajo pozornost temu, kar govori drugi), s tem povečajo verjetnost, da bodo drugega in njegovo mnenje ali stališče upoštevali tudi ob izoblikovanju lastnega mnenja. Na ta način lahko posamezniki začnejo upoštevati različne perspektive problema in prepoznavati moralno moč mnenja, s katerim se ne strinjajo (Guttman in Thompson, 1996). Če posamezniki drug drugega ignorirajo, potem ne obstajajo možnosti, da bi se lahko z drugim zblížali v stališčih in ustvarili razmere za konstruktivno interakcijo, ki bi se odrazila v konsenzualni rešitvi. Vzajemna spoštljivost je potrebna tudi zato, da se v razpravi ustvarijo okoliščine, v katerih so udeleženci pripravljeni predstaviti in zagovarjati argumente. S tem ko je vzpostavljena minimalna spoštljivost, se posamezniki poslušajo, lažje govorijo in posledično lažje poslušajo drugega, kar odpira prostor za izmenjavo trditev in njihovih argumentov (Gastil, 1993).

V prid povezanosti med spoštljivostjo in ostalimi komponentami deliberacije govorijo tudi rezultati empiričnih raziskav, ki med drugim kažejo, da obstaja močna povezanost med spoštljivostjo in konstruktivno politiko (Bächtiger et al., 2009; Janssen in Kies, 2005). Podobno je bilo ugotovljeno v eksperimentalni študiji Schneiderhana in Khana (2008), ki je pokazala, da je spoštljivost med udeleženci razprave vodila k večji verjetnosti, da so udeleženci spremenili svojo pozicijo. Spoštljivost je tako povezana tudi z argumentacijo, saj se izkaže, da razprave, ki temeljijo na spoštljivosti, vodijo k umiku slabih argumentov (Dryzek, 2000). Nenazadnje, tudi študije zunaj področja deliberacije kažejo, da je spoštljivost v komuniciranju močno povezana npr. z učinkovitostjo virtualnih timov (Grosse, 2002), za uspešno zdravstveno nego in učinkovito komuniciranje med pacientom in zdravnikom (Mercer et al., 2008) in nenazadnje za uspeh medosebnega odnosa (DeLellis in Sauer, 2004).

Na osnovi zgornje razprave tako zastavimo hipotezo, da ima spoštljivost v deliberaciji pozitiven vpliv na konstruktivnost politike in uporabo ter kvaliteto argumentacije.

Metoda

Analiza vsebine

Enota analize za merjenje spoštljivosti v razpravah o Družinskem zakonu, ki so potekale v okviru Odbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide, Državnega zbora RS in Državnega sveta RS, je bila posamična izjava v celoti, pri čemer je izjava podrobneje opredeljena v predhodnem prispevku Kuharjeve in Petrovčiča (2015), objavljenim v tej številki revije. Tak način izbire enote analize je skladen z merjenjem spoštljivosti v okviru indeksa kvalitete diskurza (Steiner, 2012), ni pa edini možen. V literaturi lahko poleg tovrstnega mikroanalitičnega pristopa zasledimo še makroanalitičnega, v katerem se indikatorji nanašajo na celotno razpravo (Gastil in Black, 2008).

Merjenje spoštljivosti

Temeljno izhodišče za merjenje spoštljivosti predstavlja zadnja verzija indeksa kvalitete diskurza (Steiner, 2012). Le-ta loči tri razsežnosti spoštljivosti, in sicer slabšalni jezik, spoštljiv jezik in spoštljivo poslušanje. *Slabšalni jezik* vsebuje tri vrednosti, in sicer:

1. Govorec uporablja slabšalni jezik za osebni napad na ostale udeležence. Vključuje izjave, kot je "vi ste lažnivec", kakor tudi mehkejšje izjave, npr. "videti ste nekam zmedeno".
2. Govorec uporablja slabšalni jezik za napad na argumente ostalih udeležencev, vendar se vzdrži osebnih napadov. Vključuje tudi mehkejšje oblike, npr. "ta argument je nekoliko šibak".
3. Slabšalni jezik ni prisoten. (Steiner, 2012)

Indikator slabšalnega jezika je problematičen s treh vidikov. Prvič, merski inštrument zajame predvsem prisotnost nevljudnosti v izjavah, pri tem pa zanemari razlike med prepoznano in evalvacijsko spoštljivostjo. Drugič, v merskem inštrumentu se izenačuje navzočnost močnih oblik nespoštljivosti (osebni napad) in nevljudnih izjav, ki niso nujno nespoštljive ("videti ste nekam zmedeno"). Tretjič, problematičnost se še zaostri pri vrednotenju slabšalnega jezika v odnosu do argumentov drugega; zdi se, da je podajanje višje vrednosti spoštljivosti do osebe kot spoštljivosti do argumentov precej arbitrarno. Poleg tega so mehkejšje oblike nespoštljivosti do argumentov

(“ta argument je nekoliko šibak”) lahko predvsem izraz nevljudnosti, saj je tehtanje argumentov nujni del civilizirane (ne pa nujno vljudne) demokratične razprave (Papacharissi, 2004).

V prenovljenem indikatorju, ki smo ga uporabili v raziskavi razprav o Družinskem zakoniku, smo tako naredili naslednje popravke:

1. Arbitrarne vrednotenje nespoštljivosti do osebe in do argumentov smo odstranili iz inštrumenta, in sicer tako, da smo ločeno oblikovali tako trditve, ki se nanašajo na osebe v razpravi, kot tudi trditve, ki se nanašajo na argumente udeležencev v razpravi. Vsaka trditev je zavzemala dve vrednosti: 0 – odsoten slabšalni jezik, 1 – prisoten slabšalni jezik.
2. Nespoštljivost smo skušali ločiti od nevljudnosti, tako da smo oblikovali dodatne trditve, ki se nanašajo na govorčevo odrekanje kompetenc, poštenosti in iskrenosti drugim govorcem v razpravi, kar predvsem Gastil in Black (2008) izpostavljata kot pomembno komponento (ne) spoštljivosti.
3. Z namenom razlikovanja nespoštljivosti in nevljudnosti smo oblikovali dodatno trditev, ki skuša zajeti zelo grobe oblike nespoštljivosti, kot so stereotipizacija, diskriminacija, sovražni govor in grožnje (Langdon, 2007).
4. Ob upoštevanju pristopov, ki ločujejo spoštljivost glede objektov, na katere se ta nanaša, smo v prenovljenem indikatorju izoblikovali več trditev, pri čemer se vsaka nanaša na svoj objekt (drugi udeleženci, argumenti drugih, druge družbene skupine, abstraktna načela) (Bächtiger et al., 2009).
5. Vključili smo tudi trditev, ki zajame izjave z implicitno slabšalno konotacijo, v primerih, ko eksplicitno nespoštljiv jezik ni bil uporabljen.

Posledično smo oblikovali nekoliko bolj izčrpen in razčlenjen merski inštrument, ki je v celoti predstavljen v Prilogi 1.

Indikator *spoštljivega jezika* ima v indeksu kvalitete diskurza dve vrednosti, in sicer:

1. Govorec uporablja spoštljiv jezik do ostalih udeležencev in/ali njihovih argumentov.
2. Spoštljiv jezik ni uporabljen. (Steiner, 2012)

Ta indikator je problematičen zaradi vsaj treh razlogov. Kot prvo zane-marja ločevanje objektov, na katere se spoštljivi jezik nanaša – druge udeležence, argumente, družbene skupine (Bächtiger et al., 2009). Nadalje je problematično, da indikator uporablja izraz “spoštljiv jezik”, pri tem pa ne ponazori, kaj natančno ta spoštljivost pomeni. Še več, na ta način je interpretacija pojma spoštljivosti predana koderju, kar je lahko vzrok za težave, saj se v laičnem diskurzu spoštljivost pogosto nanaša na evalvacijski vidik

in vljudnost (Dillon, 2007). S tem je povezan tretji razlog: indikator namenja premalo pozornosti ločevanju prepoznane in evalvacijske spoštljivosti, ki je nujna za razumevanje demokratičnega potenciala razprave (Dillon, 2007).

Posledično smo skušali oblikovati indikator, ki rešuje zgornje probleme (v Prilogi 1).

Indikator *spoštljivega poslušanja* ima v indeksu kvalitete diskurza štiri vrednosti:

1. Govorec ignorira argumente in vprašanja, ki jih nanj naslavlajo drugi udeleženci.
2. Govorec ne ignorira argumentov in vprašanj, ki jih nanj naslavlajo drugi udeleženci, vendar popači te argumente in vprašanja;
3. Govorec ne ignorira argumentov in vprašanj, ki jih nanj naslavlajo drugi udeleženci, in se odzove na te argumente na korekten in nepopačen način;
4. Noben argument ali vprašanje ne naslavlja govorca.

Ta indikator v primerjavi z drugimi v največji meri naslavlja prepoznano spoštljivost, a je hkrati tudi najbolj problematičen, vsaj za način merjenja, ki temelji na mikroanalitičnem pristopu³ (Gastil in Black, 2008). Kot prvo, analiza posamičnih izjav onemogoča podajanje sodb glede tega, ali so v izjavi naslovljeni argumenti ali vprašanja, ki so se pojavili tudi nekaj sto izjav prej (kar je mogoče). Nadalje se zdi indikator neprimeren za obravnavo razprav o Družinskem zakoniku, saj gre za moderirano razpravo, v kateri je neposredno odzivanje na drugega velikokrat onemogočeno. Problematično je tudi soditi o tem, ali določeni argument drugi govorniki prezrejo ali ne, saj upoštevanje ali ignoranca pogosto potekata na nejezikovni ravni. To je še posebej relevantno v primeru razprave o Družinskem zakoniku, v okviru katere je predstavljena večplastna tema, ki se nanaša na številne podzakonske akte in družbene akterje. S tega vidika je skozi analizo izjav praktično nemogoče odkriti, ali je določeni argument upoštevan, in če je, na kakšen način. Zdi se, da je to mogoče ugotoviti le v primerih, ko je v izjavi eksplicitno nakazana referenca na predhodno podan argument ali vprašanje. Posledično smo indikator poenostavili in ga omejili na minimalno raven (eksplicitne) prepoznane spoštljivosti, ko govorec v svoji izjavi eksplicitno upošteva to, kar je bilo prej povedano ("kot ste omenili", "kot je bilo argumentirano" ipd.). To dimenzijo v nadaljevanju poimenujemo kot "prepoznanje".

Celoten merski inštrument je predstavljen v Prilogi 1 (str. 1164).

³ Avtorji indikatorjev niso jasni glede navodil koderjem, saj za razliko od prejšnjih izjav tu ni razločno, ali je treba pri kodiranju predhodno prebrati celotno razpravo, kar bi bilo sicer smiselno glede na naravo trditev. Hkrati pa je nenavadno, saj Steiner (2012) pri vseh ostalih indikatorjih temelji na mikroanalitičnem pristopu. S tem je povezan tudi širši problem odsotnosti natančnih navodil kodiranja in podajanja rezultatov glede zanesljivosti kodiranja.

Merjenje ostalih spremenljivk

V analizi smo za potrebe testiranja hipoteze uporabili še nekatere druge spremenljivke, ki se nanašajo na komponente deliberacije, prav tako pa tudi kontrolne spremenljivke, ki navajajo spol avtorja izjave, pozicijo avtorja izjave do Družinskega zakonika in skupno dolžino izjave. Izmed obstoječih komponent deliberacije smo v analizi uporabili obe dimenziji konstruktivne politike⁴ (poziv h konsenzu in sprememba v poziciji), sklicevanje na vire⁵ in prisotnost ter način argumentiranja.

Rezultati

Deskriptivne analize

V analizi smo upoštevali skupno 525 izjav 87 različnih avtorjev, od tega 133 izjav iz razprav v Državnem zboru, 46 izjav iz razprav v Državnem svetu in 346 izjav iz razprav Odbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide. Vzorec je tako identičen s tistim, ki je uporabljen v uvodnem prispevku (Kuhar in Petrovčič, 2015).

V Tabeli 1 so podani strukturni odstotki uporabljenih spremenljivk, razen v primeru spremenljivke *skupna dolžina izjave*, ki ima intervalno mersko lestvico in so temu ustrezno uporabljene deskriptivne statistike. Analiza indikatorjev spoštljivosti pokaže, da je med analiziranimi izjavami skoraj petina (17,7%) takih, v katerih je bila izražena spoštljivost. Prav tako je bilo v približno petini (20,4%) izjav mogoče zaznati slabšalni govor avtorjev in v 31,6% izjav implicitno nespoštljivost. V dobri tretjini (37,9%) izjav so udeleženci razprav v svojem govoru izrazili eksplicitno prepoznanje argumentacije, vprašanj, predlogov ali mnenj drugih udeležencev.

Analiza ostalih komponent deliberacije pokaže, da je v 39% izjav izražena konsenzualna naravnost, le v 7% izjav pa je bilo mogoče zaznati avtorjevo spremembo pozicije do obravnavane teme. V vzorcu je 27,2% izjav takih, v katerih se avtor sklicuje na vsaj en vir, medtem ko le 8,2% izjav ni vsebovalo argumentacije, v 77,3% izjav pa so bile uporabljene oblike vsebinskih

⁴ Opozoriti je potrebno, da je prišlo do določene diskrepance med prispevkom Kuharjeve in Petrovčiča (2015) in pričujočim prispevkom, saj smo z naknadnimi postopki rekodiranja indikatorjev, ki merijo poziv h konsenzu in spremembo v poziciji, v manjše število kategorij, prišli do spremenljivk, ki imajo sprejemljivo medkodersko zanesljivost ($AC_1 = 0.55$ oz. $AC_1 = 0.69$). Posledično smo jih uporabili v analizah, ob tem pa se je potrebno zavedati, da je bila določena količina informacij z rekodiranjem izgubljena.

⁵ Zaradi redukcije kompleksnosti nadaljnjih analiz, ki so potrebne za testiranje hipotez, smo spremenljivo sklicevanje na vire, ki ima v analizi Kuharjeve in Petrovčiča (2015) tri vrednosti (0 – avtor izjave ne navaja nobenega vira; 1 – avtor izjave navaja en vir; 2 – avtor izjave navaja dva ali več virov) rekodirali v dve vrednosti (0 – avtor ne navaja nobenega vira; 1 – avtor navaja vsaj en vir).

argumentacij. V izjavah je bila skoraj enakovredno zastopana pozicija do predlaganega Družinskega zakonika, pri čemer je bilo 45,7% izjav podanih s strani podpornikov in 54,3% izjav s strani nasprotnikov obravnavanega Družinskega zakonika. Povprečna dolžina izjave je merila 490,2 besedi (SD = 518,4), pri čemer je najkrajša izjava obsegala devet besed in najdaljša 6034 besed. Precej več izjav so podali moški (72,8%).

Tabela 1: PORAZDELITVE ANALIZIRANIH ODVISNIH, NEODVISNIH IN KONTROLNIH SPREMENLJIVK

Spremenljivka	Kategorija	n	%
<i>Odvisne spremenljivke</i>			
Konzenzualnost	ni konsenzualne naravnosti	320	61,0
	je konsenzualna naravnost	205	39,0
Sklicevanje na vire	se ne sklicuje na vire	378	72,0
	se sklicuje na vsaj en vir	143	27,2
	(manjkajoče vrednosti)	4	0,8
Spreminjanje pozicije	ni spremembe pozicije	488	93,0
	je sprememba pozicije	37	7,0
Kvaliteta argumentacije	ni nobenega argumenta	43	8,2
	ilustracija	76	14,5
	argumentacija	406	77,3
<i>Neodvisne spremenljivke</i>			
Spoštljivost	ni spoštljivosti	432	82,3
	je spoštljivost	93	17,7
Slabšalni jezik	ni slabšalnega jezika	418	79,6
	je slabšalni jezik	107	20,4
Implicitna nespoštljivost	ni implicitne nespoštljivosti	359	68,4
	je implicitna nespoštljivost	166	31,6
Prepoznanje	ne prepozna	326	62,1
	prepozna	199	37,9
<i>Kontrolne spremenljivke</i>			
Pozicija avtorja do Družinskega Zakonika (DZ)	zagovornik DZ	240	45,7
	nasprotnik DZ	285	54,3
Spol	moški	382	72,8
	ženski	143	27,2
Skupna dolžina izjave (število besed)	minimum = 9 maksimum = 6034 povprečje = 490,2 standardni odklon = 518,4 mediana = 329	525	100
Skupaj		525	100

Vir podatkov: Kuhar et al. (2014)

Analiza kriterijske veljavnosti

Analiza kriterijske veljavnosti zahteva, da potrdimo pričakovano smer vpliva spoštljivosti na ostale štiri komponente deliberacije (v našem primeru na štiri odvisne spremenljivke, to so konsenzualna naravnost, spreminjanje pozicije, sklicevanje na vire in kvaliteta argumentacije). V ta namen smo uporabili binarno in multinominalno logistično regresijo, saj so odvisne spremenljivke nominalnega oz. ordinalnega merskega tipa. Binarna logistična regresija je bila uporabljena za testiranje modelov treh odvisnih (dihotomnih) spremenljivk, medtem ko je bila multinominalna regresija izvedena za analizo povezanosti med pojasnjevalnimi spremenljivkami in kvaliteto argumentacije. Z namenom zadovoljitve predpostavk metod smo zaradi asimetrične porazdelitve spremenljivke *skupna dolžina izjave* le-to logaritmirali. Faktorji tolerance so večji od 0,1 (Menard, 2002) in faktorji napihnenosti variance (VIF) so okoli vrednosti 1 (Myers, 2000), kar nakazuje, da v regresijskih modelih ni zaznati problema multikolinearnosti.

Rezultati binarnih logističnih regresijskih modelov in multinominalnega logističnega regresijskega modela so prikazani v Tabeli 2 (str. 1156).

Analize štirih regresij pokažejo, da se podatkom statistično značilno prilagajajo modeli, ki pojasnjujejo poziv h konsenzu (razlika⁶ $\chi^2 = 34,467$, $p < 0,01$), sklicevanje na vire (razlika $\chi^2 = 62,398$, $p < 0,01$) in kvaliteto argumentacije (razlika $\chi^2 = 102,654$, $p < 0,01$), medtem ko se model, ki pojasnjuje spreminjanje pozicije, ne prilega podatkom (razlika $\chi^2 = 7,003$, $p = 0,43$). Z indikatorji spoštovanja in kontrolnimi spremenljivkami smo uspeli pojasniti 8,6% variabilnosti konsenzualne naravnosti, 16,3% variabilnosti sklicevanja na vire in 23,8% variabilnosti kvalitete argumentacije.

Indikatorji spoštljivosti kažejo na precej različno vlogo spoštljivosti v različnih komponentah deliberacije. Tako se izkaže statistično značilen vpliv slabšalnega govora na konsenzualnost; v primeru nespoštljivega izražanja avtorja izjave je obet⁷ za konsenzualno naravnost za 49,2% manjši kot v primeru uporabe nevtralnega govora ($Exp(b) = 0,508$, $p = 0,016$). Posamezniki, ki bodo v svojem govoru uporabili elemente nespoštljivega izražanja, bodo tako manj verjetneje naravnani h konsenzualnosti v razpravi. Nepri-

⁶ Razlika χ^2 je funkcija razlike $-2LL$ ničelnega in opazovanega (testnega) modela, pri čemer je statistično značilna vrednost hi-kvadrat testa pokazatelj, da imajo neodvisne spremenljivke v modelu statistično značilen vpliv v primerjavi z ničelnim modelom, ki vključuje le konstanto.

⁷ Obet (ang. odds) je razmerje med verjetnostjo, da se izbran dogodek zgodi, in verjetnostjo, da se dogodek ne zgodi (obet = $p/(1-p)$) (Košmelj, 2001). Razmerje obetov (oznaka $Exp(b)$, ang. ratio odds) natančneje govori o razmerju med obetom, da se izbran dogodek zgodi, in obetom, da se izbran dogodek ne zgodi. Vrednost $Exp(b)$ je ekvivalent standardiziranemu regresijskemu koeficientu, pri čemer je $Exp(b) = e^b$ (Košmelj, 2001). Statistično značilna vrednost razmerij obetov nad 1 tako pomeni, da je obet (in s tem tudi verjetnost), da se dogodek zgodi, večji kot v primeru, da se dogodek ne zgodi, in obratno, vrednost razmerij obetov pod 1 pomeni, da je obet, da se dogodek zgodi, manjši, kot če se dogodek ne zgodi.

čakovan je statistično značilen vpliv prepoznavanja na konsenzualnost ($Exp(b) = 0,693$, $p = 0,07$), saj se z večanjem prepoznavanja verjetnost poziva h konsenzu manjša. Ta rezultat je treba jemati z dobršno mero previdnosti, saj je marginalno statistično značilen.

Tabela 2: OCENJENI VPLIVI INDIKATORJEV SPOŠTLJIVOSTI NA KONSENZUALNOST, SKLICEVANJE NA VIRE, SPREMINJANJE POZICIJE IN KVALITETO ARGUMENTACIJE TER PARAMETRI PRILEGANJA MODELA PODATKOM

	Konsenzualnost	Sklicevanje na vire	Spreminjanje pozicije	Kvaliteta argumentacije (ref. vrednost = argumentacija)	
	Exp(b)	Exp(b)	Exp(b)	ni argumentacije	ilustracija
				Exp(b)	Exp(b)
Spoštljiv govor (ni spoštljivosti = 0)	0,969	1,647*	0,651	1,345	1,065
Slabšalni govor (ni slabšalnega jezika = 0)	0,508**	0,944	1,267	0,316*	1,104
Implicitna nespoštljivost (ni implicitne nespoštljivosti = 0)	0,921	1,346	1,300	0,875	0,693
Prepoznanje (ne prepozna = 0)	0,693*	2,306***	1,132	1,246	0,906
Pozicija avtorja do Družinskega Zakonika (zagovornik DZ = 0)	0,774	0,681*	1,517	1,252	0,839
Spol (moški=0)	0,628**	0,408***	1,333	1,235	1,315
Dolžina izjave (log)	1,636***	1,385***	1,381	0,179***	0,538***
Cox & Snell R ²	,064	,113	,013	,178	
Negelkerke R ²	,086	,163	,033	,238	
Model χ^2 (1)	34,467***	62,398***	7,003	102,654***	

Opomba: n = 525, *0,05 < p < 0,1, **0,01 < p < 0,05, ***p < 0,01

Vir podatkov: Kuhar et al. (2014)

Raba spoštljivega govora ima statistično značilen (marginalen) vpliv le na sklicevanje na vire ($Exp(b) = 1,647$, $p = 0,06$), kar pomeni, da se z večjo spoštljivostjo v govoru večja tudi verjetnost sklicevanja na različne vire v argumentaciji. Na ostale komponente deliberacije pa raba spoštljivega govora nima vpliva.

Eksplicitno prepoznanje argumentacije, vprašanj, predlogov ali mnenj drugih udeležencev kot indikator prepoznane spoštljivosti ima statistično značilen vpliv ($Exp(b) = 2,306$, $p < 0,01$) na sklicevanje na vire. V primeru, da govorec v razpravi v svoji izjavi eksplicitno nakaže prepoznanje drugih govorcev in njihovih argumentacij, vprašanj, predlogov ali mnenj, se obet, da se avtor izjave sklicuje na vire, poveča za faktor 2,306. Z drugimi

besedami, prepoznanje drugih udeležencev in njihove izražene vsebine vodi k večji meri sklicevanja na vire.

Na kvaliteto argumentacije ima med vsemi indikatorji spoštljivosti marginalno statistično značilen vpliv edino raba slabšalnega jezika. Šibka statistično značilna (ob stopnji $0,05 < p < 0,1$) vrednost razmerij obetov nakazuje, da je pri nespoštljivem izražanju avtorja izjave obet za odsotnost argumentacije v izjavi za 68,4% manjši kot v primeru, če avtor izjave argumentira svoje stališče. To natančneje pomeni, da avtorji v večji meri uporabljajo slabšalni jezik v izjavah, v katerih uporabijo elemente argumentacije, kot pa v tistih, v katerih argumentacija ni prisotna. Pri interpretaciji te statistike je potrebno upoštevati, da je kvaliteta argumentacije kategorična spremenljivka s tremi vrednostmi, obet za odsotnost argumentacije in obet za uporabo ilustracije v avtorjevi izjavi pa interpretiramo v odnosu do prve kategorije, tj. prisotnost argumentacije v izjavi govorca v razpravi.

Analiza kontrolnih spremenljivk pokaže, da je pozicija avtorja izjave do Družinskega zakonika statistično značilno (in še to marginalno) povezana le s sklicevanjem na vire ($Exp(b) = 0,681$, $p = 0,09$), kar pomeni, da se nasprotniki DZ v svojih argumentacijah manj verjetno sklicujejo na vire. Spol je statistično značilno povezan z usmerjenostjo h konsenzu ($Exp(b) = 0,628$, $p = 0,04$) in sklicevanjem na vire ($Exp(b) = 0,408$, $p < 0,01$). Obet za uporabo sklicev na vire pri ženskah je za skoraj dve tretjini (59,2%) manjši kot pri moških avtorjih izjav, podobno pa je obet za poziv h konsenzu pri ženskah za 37,2% manj verjeten kot pri moških. Dolžina izjave ima statistično značilen vpliv na vse komponente deliberacije, razen na spreminjanje pozicije. Obet za poziv h konsenzualnosti se v izjavi poveča (za faktor 1,636) v primeru daljših izjav ($Exp(b) = 1,636$, $p < 0,01$), medtem ko se obet za avtorjevo sklicevanje na vire v izjavi poveča (za faktor 1,385) v primeru daljših izjav ($Exp(b) = 1,385$, $p < 0,01$). Dolžina izjave statistično značilno vpliva tudi na avtorjevo neuporabo argumentacije ali uporabo ilustracije v izjavi v primerjavi z vsebinsko argumentacijo. Obet za podajanje izjave brez argumentacije v razpravi je v daljši izjavi avtorja za 82,1% manjši kot pa v primeru, če avtor v govoru uporabi elemente argumentacije. Prav tako je obet za izjavo z uporabo ilustracije v daljši izjavi avtorja za 46,2% manjši kot v primeru podajanja argumentacije v izjavi. Avtorji izjav v razpravi tako pogosteje argumentirajo svoje trditve, če so njihove izjave daljše.

Ugotovitve in razprava

Empirična analiza (ne)spoštljivosti razprav o Družinskem zakoniku v različnih zakonodajnih telesih je prinesla zanimive ugotovitve, tako glede prisotnosti pojava kot tudi njegove kvalitete merjenja. Prisotnost (ne)spoštljivosti na vzorcu izjav iz razprav o Družinskem zakoniku je v veliki meri

primerljiva s sorodnimi raziskavami (Steiner et al., 2005; Talpin, 2012), saj analiza vsebine pokaže podobno nizke ravni tako spoštljivega govora kot tudi rabe slabšalnega jezika. Odstotki prisotnosti spoštljivosti (17,7% izjav) in slabšalnega jezika (20,4%) so celo nekoliko večji kot v raziskavah razprav v Evropskem parlamentu, ki navajajo le okoli 10% oz. 14% spoštljivih izjav (Steiner et al., 2005; Talpin, 2012). Zanimiva je višja prisotnost prepoznane spoštljivosti (37,9%), pri kateri pa je treba upoštevati, da indikator zajame zgolj eksplicitno uporabo sklicevanja na to, kar so drugi povedali, argumentirali, zatrjevali, pri tem pa ni jasno, ali so govorniki to dejansko tudi upoštevali in na kakšen način. Višji je tudi delež izjav z implicitno nespoštljivostjo (31,6%), kjer pa je potrebno upoštevati, da gre za nov indikator, ki skuša preseči jezikovne pojavitve spoštljivega jezika in preiti na raven diskurza. Za višjo veljavnost tega indikatorja bi ga bilo potrebno dodelati, saj se je pri njem izkazala nizka mera medkoderske zanesljivosti. Nizka je tudi njegova kriterijska veljavnost; rezultati so pokazali, da nima statistično značilnega vpliva na nobeno komponento deliberacije.

Eden glavnih namenov empiričnega dela prispevka je bil prek analize kriterijske veljavnosti dobiti vpogled v kvaliteto predlaganega merskega inštrumenta, izdelanega na osnovi indeksa kvalitete diskurza, ki je pogosto uporabljen inštrument za merjenje spoštljivosti razprav v političnih okolišjih (Steiner, 2012). Medkoderska zanesljivost je en vidik kvalitete merjenja, še bolj pomembni pa so vidiki veljavnosti, ki govorijo o tem, ali predlagani merski inštrument sploh meri, kar želimo meriti (Ferligoj et al., 2015). Teoretična refleksija obstoječega inštrumenta je pokazala, da ima Steinerjev (2012) inštrument nekaj težav z veljavnostjo, saj se nakazuje, da meri predvsem evalvacijsko spoštljivost, medtem ko prepoznane spoštljivosti skorajda ne naslavlja. To je lahko problematično, saj pričakovanja po vpljudnosti morda dušijo bogato razpravo in kresanje mnenj (Papacharissi, 2004), hkrati pa je tovrstna spoštljivost lahko orodje za nekomunikativno doseganje lastnih ciljev (Burkhalter et al., 2002). Na osnovi kritične analize inštrumenta skozi prizmo konceptualnega premisleka o spoštljivosti smo izoblikovali predelan merski inštrument, ki smo ga podvrgli testu kriterijske veljavnosti. S tem namenom smo testirali hipotezo o vplivu spoštljivosti na ostale komponente deliberacije, sama analiza pa je prinesla mešane rezultate, ki onemogočajo podati enoznačen in dokončen odgovor glede kriterijske veljavnosti inštrumentov za merjenje spoštljivosti. Spoštljivost se je sicer izkazala kot pomemben prediktor večine komponent deliberacije (razen spreminjanja pozicije), vendar vsi indikatorji nimajo enakega vpliva na te komponente. Spoštljiv govor, ki vključuje predvsem elemente evalvacijske spoštljivosti, pozitivno vpliva samo na sklicevanje na vire; ta vpliv je šibek. To pomeni, da je v izjavah, ki vsebujejo veliko vpljudnosti, v argumentaciji zahtev zelo verjetno prisotno tudi sklicevanje na različne vire, to pa ne pomeni, da bodo zaradi tega izjave

udeležencev razprave kaj bolj konsenzualne ali usmerjene k spremembi pozicije. Na drugi strani slabšalni govor v pričakovani smeri vpliva na konsenzualnost in kvaliteto argumentiranja. Izjave, v katerih avtorji uporabljajo različne oblike nespoštljivosti, zelo verjetno ne vsebujejo pozivov h konsenzu in prav tako ne vsebujejo kakršnekoli argumentacije za njihove trditve v razpravi o Družinskem zakoniku. Izjave, v katerih avtorji eksplicitno prepoznajo, kar so drugi izjavili, zelo verjetno vsebujejo tudi sklicevanje na vire v argumentaciji, medtem ko je zanje značilna tudi nižja stopnja pozivov h konsenzu. To je nepričakovan rezultat, ki izpostavlja problem uporabljene metode analize vsebine. Eksplicitno sklicevanje na druge (npr. "kot ste omenili") namreč še ne pomeni, da govorec upošteva udeleženca oz. njegove argumente, saj jih lahko v svoji izjavi še vedno ignorira ali popači (Steiner, 2012). Ta raven spoštljivosti je velik izziv za nadaljnje poizkuse merjenja, pri čemer je vključevanje tako mikro- kot tudi makroanalitičnega pristopa skorajda neizogibno.

V splošnem se torej nakazujejo pričakovane povezave med pojmi, vendar hipoteze ne moremo enoznačno potrditi. Potrdimo jo lahko le na ravni štirih povezanosti med posamičnimi indikatorji, medtem ko se ostalih osem povezav ni izkazalo za statistično značilne. Ob predpostavki, da v realnosti obstajajo vplivi vseh vidikov spoštljivosti na vse ostale komponente deliberacije, lahko torej sklepamo, da ponujeni merski inštrument izraža dokaj nizko raven kriterijske veljavnosti. Ob tem pa je vendarle treba pretresti tudi navedeno predpostavko. Kljub temu da številni avtorji izpostavljajo pomembno vlogo spoštljivosti kot pogoja za uspešno deliberacijo, obstaja tudi trdno teoretsko zaledje predvsem za povezanost med spoštljivostjo in konstruktivno politiko (Bächtiger et al., 2009; Janssen in Kies, 2005; Mansbridge et al., 2010), medtem ko je glede povezanosti z ostalimi komponentami deliberacije več nejasnosti. Poleg tega je glede na pomanjkanje konceptualnih razprav o spoštljivosti na področju deliberacije še vedno v veliki meri nejasno, katere dimenzije spoštljivosti omogočajo deliberacijo – prepoznana, evalvacijska, obe ali katera tretja. Ne glede na (ne)uspešnost dokazovanja kriterijske veljavnosti prenovljenega inštrumenta, pa rezultati dajejo jasen sklep druge vrste – vse komponente namreč niso skladne oz. v korelaciji, tako kot predpostavlja indeks kvalitete diskurza. To pomeni, da se je v analizah potrebno izogibati željam, da bi ta indeks obravnavali kot eno samo kompozitno spremenljivko, temveč je deliberacijo, kot opozarjajo že Black in drugi (2011), treba obravnavati glede na njene posamične komponente.

Sklep

Pričujoča študija je podvržena določenim omejitvam, ki bi jih bilo vredno obravnavati v nadaljnjem metodološkem in vsebinskem raziskovanju vloge spoštljivosti v deliberaciji. Že v izhodišču smo se zavedali, da je

spoštljivost pojav, ki ga spremlja problematičen način obravnave, vsaj kot ga predpostavlja indeks kvalitete diskurza in metoda analize vsebine. Po drugi strani obstajajo prepričljive ugotovitve, da ta način vendarle ni nesmišeln, saj so npr. Black in drugi (2011) v svoji študiji odkrili presenetljivo veliko skladnost med različnimi načini merjenja "pozornega poslušanja" kot dimenzije spoštljivosti, pri čemer je en način merjenja vseboval analizo vsebine, drugi pa ocene udeležencev v razpravi. Največja težava verjetno leži v mikroanalitičnem pristopu, ki vsako izjavo obravnava ločeno od ostalih izjav v razpravi, kar bi bilo za bolj veljavno merjenje (vsaj nekaterih) vidikov spoštljivosti potrebno preseči z drugimi pristopi. Med drugim bi bilo treba za analizo vpliva spoštljivosti na pozive h konsenzu spremeniti tudi enoto analize, saj bi s sekvenčno analizo bolj veljavno prišli do odgovora, kako se pozivi h konsenzu pojavljajo v dinamiki poteka razprave, in ne znotraj iste izjave.

V prispevku se namerno nismo obsežneje dotikali teme obravnavanih razprav. Glavni namen članka je predvsem teoretsko-metodološki razmislek o pojmovanju spoštljivosti in njenem merjenju, kar pa ne pomeni, da študija ne nosi implikacij za to relevantno in aktualno temo. Zdi se, da je spoštljivost še posebej pomembna v razpravah o temah, pri katerih obstajajo že zelo polarizirani tabori zagovornikov in nasprotnikov. Politične rešitve, ki temeljijo na preteklih razpravah v zakonodajnih telesih, so se očitno izkazale kot neučinkovite, še vedno obstajajo spori, ki polarizirajo državljanke, vodijo k snovanju referendumskih pobud itd. Šele rešitve, oblikovane na temeljih medsebojne spoštljivosti, bi morda pripeljale k minimalnem razumevanju med nasprotniki in zagovorniki ter potencialnemu obojestranskemu zadovoljstvu.

Kako ustvariti razmere za razvoj spoštljivosti, je redko postavljeno vprašanje, pri čemer Steiner (2012) na primeru soočenja globokih etničnih razkolov v primeru Srebrenice nakazuje, da je ena izmed možnosti lahko v iskanju preseka med različnimi pogledi na svet in ustvarjanju neformalne situacije, v kateri poteka razprava. Hkrati se je potrebno zavedati, da so širši strukturni pogoji sodobne družbe precej nenaklonjeni ustvarjanju ugodnih okoliščin za razvoj spoštljivosti, saj je, kot Dryzek (2000) in številni sociologi opozarjajo, v porastu racionalni egoizem in spodjedanje demokratičnih oblik življenja, ki temeljijo na vzajemnem razumevanju. Še več, zdi se, da se razkrajajo tudi pogoji za minimalno prepoznano spoštljivost, ki zahteva pozornost drugega, saj številni avtorji (npr. Rheingold, 2013) razkrivajo motnjo pozornosti kot simptom sodobne družbe, prežete z novimi informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami.

LITERATURA

- Bächtiger, André, Shikano Susumu, Pedrini Seraina in Mirjam Ryser (2009): Measuring deliberation 2.0: standards, discourse types, and sequentialization. *Dostopno prek* <http://ash.harvard.edu/extension/ash/docs/baechtiger.pdf>, 28. 10. 2015.
- Bauman, Zygmunt (2013): *The individualized society*. Cambridge in Malden: Polity Press.
- Black, Laura W., Burkhalter Stephanie, Gastil John in Jennifer Stromer-Galley (2011): Methods for analyzing and measuring group deliberation. V: Eric P. Bucy in R. Lance Holbert (ur.), *Sourcebook of political communication research: Methods, measures, and analytical techniques*, 323–45. London in New York: Routledge.
- Burkhalter, Stephanie, Gastil John in Todd Kelshaw (2002): A conceptual definition and theoretical model of public deliberation in small face-to-face groups. *Communication Theory* 12 (4): 398–422.
- Dahlberg, Lincoln (2001): The Internet and democratic discourse: Exploring the prospects of online deliberative forums extending the public sphere. *Information, Communication & Society* 4 (4): 615–33.
- Darwall, Stephen L. (1977): Two kinds of respect. *Ethics* 88 (1): 36–49.
- DeLellis, Anthony J. in Ronald L. Sauer (2004): Respect as ethical foundation for communication in employee relations. *Lab Medicine* 35 (5): 262–66.
- Dillon, Robin S. (2007): Respect: A philosophical perspective. *Gruppendynamik und Organisationsberatung* 38 (2): 201–12.
- Dryzek, John S. (2000): *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations*. New York: Oxford University Press.
- Ferligoj, Anuška, Karmen Leskošek in Tina Kogovšek (1995): *Zanesljivost in veljavnost merjenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Gastil, John (1993): *Democracy in small groups: Participation, decision making, and communication*. Philadelphia: New Society Publishers.
- Gastil, John, in Laura W. Black (2008): Public deliberation as the organizing principle of political communication research. *Journal of Public Deliberation* 4 (1): Article 3.
- Grosse, Christine U. (2002): Managing communication within virtual intercultural teams. *Business Communication Quarterly* 65 (4): 22–38.
- Guttman, Amy in Dennis Thompson (1996): *Democracy and disagreement*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Habermas, Jürgen (1984): *The theory of communicative action - vol. 1: reason and the rationalization of society*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1990): *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge: MIT Press.
- Janssen, Davy in Ralph Kies (2005): Online forums and deliberative democracy. *Acta política* 40 (3): 317–35.
- Jensen, Jakob L. (2003): Public Spheres on the Internet: Anarchic or Government-sponsored - A Comparison. *Scandinavian Political Studies* 26: 349–374.
- Košmelj, Katarina (2001): *Osnove logistične regresije (1.-2. del)*. Zbornik Biotehnične fakultete Univerze v Ljubljani, *Kmetijstvo, Agricultural issue* 77 (2): 227–38.

- Kuhar, Metka (2015): Deliberativnost v formalni javni sferi na primeru sprejemanja družinskega zakonika – Uvodnik. *Teorija in Praksa* 52 (6): 1119–1123.
- Kuhar, Metka in Andraž Petrovčič (2015): Vidiki (ne)deliberativnosti v parlamentarnih razpravah o družinskem zakoniku. *Teorija in Praksa* 52 (6): 1124–1142.
- Kuhar, Metka, Gregor Petrič, Rok Zupančič, Sara Atanasova, Marjeta Novak in Andraž Petrovčič (2014): Deliberativnost razprav o Družinskem zakoniku v slovenskem parlamentu [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje družbenega komuniciranja [izdelava]. Podatkovna datoteka ni objavljena in je na zahtevo dostopna pri avtorjih.
- Langdon, Susan W. (2007): Conceptualizations of respect: Qualitative and quantitative evidence of four (five) themes. *The Journal of psychology* 141 (5): 469–84.
- Lasch, Christopher (1991): *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing expectations*. New York: W. W. Norton.
- Mackenzie, Lauren in Megan Wallace (2011): The communication of respect as a significant dimension of cross-cultural communication competence. *Cross-Cultural Communication* 7 (3): 10–18.
- Manin, Bernard (2005): Democratic deliberation: Why we should promote debate rather than discussion. Dostopno prek <http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/2792/delib.pdf>, 28. 10. 2015.
- Mansbridge, Jane, Bohman James, Chambers Simone, Estlund David, Føllesdal Andreas, Fung Archon, Lafont Cristina, Manin Bernard in Jose L. Martí (2010): The place of self-interest and the role of power in deliberative democracy. *Journal of Political Philosophy* 18 (1): 64–100.
- Menard, Scott (2002): *Applied Logistic Regression Analysis*. Thousand Oaks, London in New Delhi: Sage Publications, Inc.
- Mercer, Laura M., Tanabe Paula, Pang Peter S., Gisondi, Michael A., Courtney David, Engel Kirsten in Gregory Makoul (2008): Patient Perspectives on Communication With the Medical Team: Pilot Study Using the Communication Assessment Tool-Team (CAT-T). *Patient Education and Counseling* 73 (2): 220–23.
- Myers, Raymond H. (2000): *Classical and Modern Regression with Applications*. Boston, MA: Duxbury.
- Papacharissi, Zizi (2004): Democracy online: Civility, politeness, and the democratic potential of online political discussion groups. *New Media & Society* 6 (2): 259–83.
- Schneiderhan, Erik in Shamus Khan (2008): Reasons and inclusion: The foundation of deliberation*. *Sociological Theory* 26 (1): 1–24.
- Sennett, Richard (2003): *Respect: The formation of character in an age of inequality*. London in New York: Penguin Books.
- Simon, Bernd (2007): Respect, equality, and power: A social psychological perspective. *Gruppendynamik Und Organisationsberatung* 38 (3): 309–26.
- SSKJ (2014): *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek www.fran.si, 27. 10. 2015.
- Steenbergen, Marco R., Bächtiger André, Spörndli Markus in Jürg Steiner (2003): Measuring political deliberation: a discourse quality index. *Comparative European Politics* 1 (1): 21–48.

- Steiner, Jürg (2012): *The foundations of deliberative democracy: Empirical research and normative implications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steiner, Jürg, Bächtiger André, Spörndli Marcus in Marco P. Steenbergen (2004): *Deliberative politics in action: Crossnational study of parliamentary debates*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talpin, Julien (2012): *Schools of democracy: How ordinary citizens (sometimes) become competent in participatory budgeting institutions*. Colchester: ECPR Press.
- Tamvaki, Dionysia in Christopher Lord (2010): *The content and quality of representation in the European assembly: Towards building an updated discourse quality index at the EU level*. Dostopno prek http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_4159.pdf, (28. 10. 2015).
- Van Quaquebeke, Niels, Zenker Sebastian in Tilman Eckloff (2009): *Find out how much it means to me! The importance of interpersonal respect in work values compared to perceived organizational practices*. *Journal of Business Ethics* 89 (3): 423-31.

*Priloga 1: KODIRNA KNJIGA ZA MERJENJE DIMENZIJ SPOŠTLJIVOSTI V
DELIBERACIJI*

Indikator slabšalnega jezika:

Osredotočite se na vsebino celotne izjave avtorja.

SL1.1. Ali avtor izjave v svoji izjavi eksplicitno uporablja slabšalni jezik v odnosu do drugega udeleženca ali udeležencev na osebni nivoju? Slabšalni jezik se nanaša na uporabo jezika, ki se v družbi smatra kot nevljuden in žaljiv. Izraža poniževanje drugega in/ali izkazuje močna negativna čustva do drugega. Poleg močnejših oblik, ki se kažejo skozi preklinjanje ali obsojanje (npr. "vi lažete"), vključuje tudi mehkejše oblike slabšalnega jezika. Vključuje tudi posmehovanje, prezirljivost, zaničevanje. (Prepišite imena in priimke udeležencev oz. v prepisu magnetograma uporabljeno poimenovanje (oznako) akterjev, ki so bili naslovljeni s slabšalnim jezikom).

1 - Da

2 - Ne

SL1.2. Ali avtor izjave drugemu udeležencu ali udeležencem očita, da nimajo (dovolj) ustreznih kompetenc? (Prepišite imena in priimke udeležencev oz. v prepisu magnetograma uporabljeno poimenovanje (oznako) akterjev, ki se jim očita pomanjkanje kompetenc).

1 - Da, avtor izjave drugemu/drugim očita, da nimajo (dovolj) ustreznih kompetenc

2 - Ne, avtor izjave nikomur ne očita pomanjkanja kompetenc

SL1.3. Ali avtor izjave drugemu udeležencu ali udeležencem pripisuje pomanjkanje poštenosti, neiskrenost ali slabe namene? (Prepišite imena in priimke udeležencev oz. v prepisu magnetograma uporabljeno poimenovanje (oznako) akterjev, ki se jim pripisuje zgornje).

1 - Da, avtor izjave drugemu/drugim očita manko poštenosti itd.

2 - Ne, avtor izjave nikomur ne očita manka poštenosti itd.

SL1.4. Ali je v avtorjevi izjavi mogoče zaznati vsaj eno od naslednjih stvari: homofobijo, seksizem, šovinizem, rasizem, stereotipizacijo, predsodke, sovražni govor, diskurz "grešnega kozla", družbeno izključevanje, žalitve, zasmehovanje, grožnje itd., ki se nanašajo na druge udeležence v razpravi? (Prepišite imena in priimke udeležencev oz. v prepisu magnetograma uporabljeno poimenovanje (oznako) akterjev, ki se jim pripisuje zgornje).

1 - Da

2 - Ne

SL2.1. Ali avtor izjave eksplicitno uporablja slabšalni jezik v odnosu do argumentacije ostalih udeležencev, pri čemer se vzdrži osebnih napadov? (Prepišite imena in priimke udeležencev oz. v prepisu magnetograma uporabljeno poimenovanje (oznako) akterjev, katerih argumentacija je bila slabšalno označena).

- 1 – Da
- 2 – Ne

SL2.2. Ali je v avtorjevi izjavi mogoče zaznati homofobijo, seksizem, šovinizem, rasizem, stereotipizacijo, predsodke, sovražni govor, diskurz “grešnega kozla”, družbeno izključevanje, žalitve, zaničevanje, zasmehovanje, grožnje itd., ki se nanaša na argumentacijo ostalih udeležencev razprave? (Prepišite imena in priimke udeležencev oz. v prepisu magnetograma uporabljeno poimenovanje (oznako) akterjev, katerih argumentacija je bila dana v kontekst zgornjega).

- 1 – Da
- 2 – Ne

SL3.1. Ali avtor izjave eksplicitno uporablja slabšalni jezik v odnosu do katerega (vsaj enega) od drugih akterjev in družbenih skupin, ki niso neposredno udeleženi v razpravi?

- 1 – Da
- 2 – Ne

SL4.1. Ali avtor izjave eksplicitno uporablja slabšalni jezik do abstraktnih načel, ki jih omenja v svoji izjavi? (Abstraktna načela se nanašajo npr. na ideje družbene ureditve, svobodo, demokracijo, kakovost življenja, pravičnost, enakopravnost, suverenost itd.)

- 1 – Da
- 2 – Ne

SL5.1. Ali ima avtorjeva izjava implicitno slabšalno konotacijo, čeprav slabšalni jezik ni eksplicitno uporabljen?

- 1 – V izjavi ni opazna implicitna slabšalna konotacija.
- 2 – V izjavi je zaznati implicitno slabšalno konotacijo.

Indikator spoštljivega jezika:

SJ1.1 Ali avtor v svoji izjavi eksplicitno izraža priznavanje, odobravanje, hvaljenje, izkazovanje vrednosti upoštevanja in/ali pozitiven odnos do drugih udeležencev razprave? Dovolj je, če se pojavlja le ena od opisanih oblik pozitivnega odnosa.

Upoštevajte tudi zmerne oblike (kot npr. “ni slabo, kar trdite”), poleg

očitnih primerov (npr. "vaše mnenje je prepričljivo", "menim, da je vaše stališče potrebno upoštevati" itd.).

- 1 - Da
- 2 - Ne

SJ1.2 Ali avtor v svoji izjavi eksplicitno izraža priznavanje, odobravanje, hvaljenje, izkazovanje vrednosti upoštevanja in/ali pozitiven odnos do argumentacije ostalih udeležencev v razpravi? Dovolj je, če se pojavlja le ena od opisanih oblik pozitivnega odnosa.

- 1 - Da
- 2 - Ne

SJ1.3. Ali avtor v svoji izjavi eksplicitno izraža priznavanje, odobravanje, hvaljenje, izkazovanje vrednosti upoštevanja in/ali pozitiven odnos do drugih akterjev in družbenih skupin, ki niso neposredno vključeni v razpravo? Dovolj je, če se pojavlja le ena od opisanih oblik pozitivnega odnosa. (Npr. "mnenje manjšine/skupine X je vredno upoštevati", "menim, da je prizadevanje skupine X hvale vredno" itd.)

- 1 - Da
- 2 - Ne

SJ1.4 - Ali avtor v svoji izjavi eksplicitno izraža priznavanje, odobravanje, hvaljenje, izkazovanje vrednosti upoštevanja in/ali pozitiven odnos do abstraktnih načel, ki jih omenja v svoji izjavi? Dovolj je, če se pojavlja le ena od opisanih oblik pozitivnega odnosa.

- 1 - Da
- 2 - Ne

Indikator spoštljivega poslušanja

SP1.1. Ali avtor izjave eksplicitno upošteva argumentacijo/vprašanja/preddloge/mnenja, ki so jih zastavili/izpostavili drugi udeleženci (avtor izjave eksplicitno pravi "kot ste me vprašali", "rečeno je bilo" ipd.)?

- 1 - Da
- 2 - Ne

SP1.2. Ali avtor izjave eksplicitno ignorira argumentacijo in/ali vprašanja, ki so mu jih zastavili drugi udeleženci?

Ignoriranje se kaže tako, da avtor izjave eksplicitno reče, da ne bo odgovarjal na vprašanje ali argumente drugega, da se ne bo odzival na "tovrstne provokacije", da bo ignoriral, kar je bilo povedano s strani drugega v razpravi ipd.

- 1 - Da
- 2 - Ne